

GYALLAY-PAP ZSIGMOND

SZÉK KÖZSÉG KULTURÁLIS, GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI HELYZETE 1935-BEN

A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon alábbiakat rögzítette Gyallay-Pap Zsigmondról: „Újságíró. Gyallay Domokos fia. Középiskolát a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban és a beszercei német tannyelvű Evangélikus Gimnáziumban végzett (1927), a kolozsvári egyetemen jogot hallgatott, majd újságíró lett. 1930 elejétől az Erdélyi Fialatok munkatársa, a lap Hogyan tanulmányozzam a falu életét? c. pályázatán díjat nyert. Dolgozta kibővítve A nép és az intelligencia címmel (Kv. 1931) az Erdélyi Fialatok Falu-füzetek sorozat 1. számaként jelent meg; tárgyilagosan mutatja be a kisebbségi magyar értelmiségiek és a nép kapcsolatát, s javaslatot tesz a falu és város kölcsönös megismerésére. A munkát egy új nézeteket valló demokratikus nemzedék első megnyilatkozásaként üdvözölték. 1931–32-ben az Erdélyi Fialatok faluszemináriumának egyik előadója. Mint a Kévekötés munkatársa Áron levelei c. alatt a városra került falusi fiatalok helyzetével foglalkozott. 1937–38-ban tett dániai tanulmányútjáról a Magyar Népből számolt be. A 40-es években finn feleségével Helsinkibe költözött.”

A címben jelzett, írógéppel készült eredeti, 25 oldalas kézirat 1950-ben került a nagyenyedi Bethlen Könyvtárba, ahol jelenleg Ms. 275 sz. jelzet alatt szerepel a kéziratok nyilvántartásában. Címlapján ez áll: „Gyallay-Pap Zsigmond ügyvédjelölt fölterjesztése az Országos Magyar Párt központi vezetőségéhez. Szék község helyzete az impériumváltás tizenhetedik évében. [Bizalmas].”

A bevezetést saját kezűleg aláíró szerző korrigálja a szövegben itt-ott előforduló kisebb-nagyobb gépelési hibákat. Nem tudni, milyen körülmények között, ki által, kinek adományaként került a könyvtárba a szóban forgó kézirat. Minthogy kevésbé ismert – vagy talán ismeretlen – dokumentumról van szó, szükségesnek és fontosnak találok a közlését, annál is inkább, mivel az utóbbi időben egyre több szó esik e jeles erdélyi község múltjáról, jelenéről, szociális, gazdasági, néprajzi sajátosságairól.

Gy. D.

I

■ A Magyar Népből munkatársi köre az 1934–35[ös] évek őszén és telén számos látogatást tett a Mezőség és Kalotaszeg falvaiban. Előadásokat tartottak, és a népelet időszerekről kérdéseivel igyekeztek megismerkedni.

Széken is megfordultak. Itt a nép vezetői arra kérték látogatóikat, hogy a községnek sok függőben levő ügyét karolják fel, azoknak tanulmányozására nyerjenek meg és küldjenek ki közülük szakembereket. Abban a szerencsében részesültem, hogy a Magyar Népből szerkesztősége engem is Szék zavaros jogi természetű ügyeinek tanulmányozására buzdított. Szívesen csatlakoztam egy nyári látogatás résztvevőjéhez, s arra törekedtem, hogy a rövid idő alatt is, mely rendelkezésemre állott, minél előbb képet nyerjek a magyar község általános helyzetéről és gondjairól. Ezt az eredményt úgy igyekeztem megközelíteni, hogy kintlétem alkalmával mind a falusi emberektől, mind a község vezetőitől adatokat, felvilágosításokat kértem, majd később jegyzeteimet a széki református lelkész segítségével, aki látogatásom óta több ízben felkeresett Kolozsváron, kiegészítettem.

A széki vezető emberek örömmel fogadták érdeklődésemet, s arra kértek, hogy tapasztalataimat írásba foglalva nyújtsam be az Országos Magyar Párt vezetőségéhez. Szívesen tettem eleget kívánságuknak, s rövid tanulmányomat a Szamos megyei Szék

Kolozsvár, 1935. október hó
Gyallay-Pap Zsigmond

Ha ez írás híven fogja továbbadni azokat a tapasztalatokat, melyeket Szék községből hazahoztam, akkor olvasói – ez másképp nem történhetik – nagy aggodalommal nem is egyszer fogják feltenni a kérdést: elképzelhető, hogy oly számos megpróbáltatás után is laknak még Széken sorsukkal megelégedett emberek, magyar emberek?... Bizony laknak. Megelégedettek kevesen, de – talán éppen ezért – igaz magyarok annál többen.

Gondjaik-bajaik iránt segítő törekvésselelve, kitartó magyarságukért előre köszönve, lépjünk körükbe, s örvendezzünk együtt, hogy most még nem érkeztünk későn.

De éppen jókor jöttünk. Odafent Kolozsváron biztosabb fedezékben úgy tervezték, hogy *magyar nap* lesz Széken, szép felvonulás, s komoly tárgyalása a széki bajoknak. Érkezésünkkor már aggodalom homályosította el a lelkesedést, s az ünnepség megkezdése előtt pár perccel már rászaladtunk arra a vágányra, mely az erdélyi magyar vidéken egyedül biztosít, hogy nem lesz összeütközés. Ez ünnepségnek – határozták el a rendezők – kimondottan vallásos jellege lesz, politikához nem nyúlunk. Az egyházi jelleget hangsúlyozzuk minden beszédben, mert figyelnek, s jaj a falunak, ha majd valamit kifogásolhat a hatóság.

Olyan vágány ez, melyet majd minden falusi megmozduláson, hol jelen voltam, igénybe vettek. A helybeli paphoz, magyar vezetőkhez eljuttatott „jó akaratú figyelmeztetés” azt eredményezte, hogy templomi szószékké szelődött a politikai dobogó, s megbékült, néma áhítat helyettesítette az elmondásra ugyan jól megérett vádbeszédeket.

Higgyük el, hogy jól van ez így, s örülünk, hogy keserű politikai megnyilatkozások helyett szép s nemes egyházi ünnepségen vehettünk részt. Azonban nem hallgathatjuk el, hogy e felemelő egyházi ünnepségeknek is majd mindig aggodalom és riadtság a kísérelője. A helybeli rendezőség többször feltette a kérdést, melyből kitűnt, hogy ilyen alakban is kockázat a vendéglátása: – Uram Isten, vajon mi lesz, ha lezajlik ez a nap, Önök hazamennek, s nálunk elindulnak a mendemondák, burkolt fenyegetőzések, talán éppen vizsgálatok, hogy ezért az „irredenta nap”-ért kit lehet felelősségre vonni?... Mert így van ez: az ünnepség napján nyílt részvétel, ellenőrzés, tiltakozás nagyon ritka a hatóság részéről. Bujkáló hallgatóság, rosszindulatú besúgás, alaptalan feltevés: ezek képezik a falusi hatóságok közbiztonsági ténykedésének alapjait. S ez ellen nem tudunk védekezni.

A vallásosra átfestett magyar napok tehát olyan tünet, melynek okait és hangulatát mélyebben kellene keresni – és megtalálni. Érdemes is ez irányban kutatni, mert például ezúttal is tulajdonképpeni feladatunk: Szék község drámájának megírása előtt ajánló, előljáró szónak igen helyénvaló e kérdés tárgyalása.

A falvak vezetőivel folytatott beszélgetések során mindenekelőtt az volt szembeötlő, hogy ezek a derék emberek felháborító igazságtalanságokról és jogtalanságokról ernyedtt nyugalommal beszéltek, mintha a magyar vezetőnek már csak az a szerepe maradt volna, hogy befelé építse a magyar hajlékot, kifelé már ne is nézzen, mert ügyis hiába. Ilyeneket mondanak a falvak magyar vezetői: „Az ünnepségre nem kértünk engedélyt, mert úgysem adtak volna... Kifizettem az egyházközség adóját kétszer, mert nem adtak módot arra, hogy az előbbi fizetést bizonyítsam, nem engedtek bepillantani az adókönyvbe, szóba sem álltak velem, mulattak gyenge román beszédemen – hát nem volt mit csinálni. 75 lej adóhátralékot követeltek rajtam, ami nem állott fenn. Háromszor jártam az ügyben Désen, negyedszer kifizettem, ötödször 100 lejt adtam a tisztviselőnek, mert a kétszeri fizetés után is csak újra zaklattak a hátralékért... Nincsen dalárdánk, mert a pap házában tilos az előre be nem jelentett összejövetel, magánházakból kiverik az összegyűlt népet, felekezeti iskolánk nincs, az állami iskola helyiségeit kértük, de elutasítottak... Én, mint pap, beszélgetek az utcán is híveimmel, de attól őrizkednem kell, hogy egyszerre több emberrel álljak szóba, mert az már gyülekezés, amit vagy szétugratnak, vagy később megizenik, hogy »ne izgassak« az utcán is...»

Jó volna, ha községemben erősebbé lehetne tenni a magyar szellemet, de én, mint pap, nem politizálhatok, tehát a Magyar Pártnak kellene a község hatósági vezetőitől független embert kiküldenie, akin később nem lehet bosszút állni... Végláthatatlan azoknak a kellemetlenségeknek a sora, melynek magamat s híveimet kitenném, ha én igyekeznék élénkebbé tenni a pártéletet..."

Megértem a falu vezetőit.

Ügyvédjelölti teendőim közben gyakran találkoztam a hivatalokban magyar emberekkel, kik réveteg mosollyal mondanak „bună ziua”-t, s aztán magyarul adják elő ügyüket. Megtörténik, hogy a hivatalnok jobb érzésű, vagy talán rokonszenvesnek találja a hozzája fordulót, s válaszol világosan, kifogástalan udvariassággal – de román nyelven. Kölcsönös vállvonogatással fejeződik be a fontos tárgyalás, s a magyar embernek esetleg rémlik valami, hogy mi tovább a teendő. Azt is megfigyeltem azonban, hogy a hivatalnokoknak nem rokonszenves a dolgokban kevésbé jártos s mégis akadémikuskodó falusi ember, s ha ez még magyar is ráadásul, bizonyos, hogy a találkozás röviden és egészen eredménytelenül végződik. Ez is oka annak, hogy a falusi ember, akár vezető, akár egyszerű földműves, ha csak lehet, kerüli a hatóságokkal való érintkezést, s hivatalos részről nélkülözött felvilágosítások hiányában sötétség, tájékozatlanság veszi körül hivatalos ügyeit, ami az anyagi károsodást biztosan vonja maga után.

A falusi intelligencia helyzete nagyon nehéz. Mindenekelőtt azért, mert sorai egyre gyérülnek. A magyar jegyző mint a falusi intelligencia egyik alakja vagy teljesen eltűnt, vagy semmi köszönet nincs magyarságában. A magyar tanítók száma is erősen elapadt, s a meglevőkből is csak a felekezeti tanítókat lehet a magyar célkitűzések munkásának tekinteni, mert az állami tanítók, ha magyarok is, tartózkodóak, idegenkedők – ha éppen nem ellenségesek. Marad tehát a magyar pap, s ami öröndetes, gondolatokat ébresztő tapasztalat volt számomra: maradnak a mind nagyobb számban falun meghúzódó nyugdíjasok, akik, mert rá is érnek, igen sok esetben nagy hasznára válnak a magyar falunak. Ha ugyanis beszélnek az állam nyelvét. Mert figyelembe kell vennünk, hogy a pap és a nyugdíjas egy újonnan kitermelt román intelligenciával áll szemben mind az iskolában, mind a jegyzőségen, mind a hivatalokban, mely a magyar idők tisztviselőjét felváltva már nem tud, vagy nem akar magyarul megszólalni. Márpedig az említett két magyar falusegítő a magyar falusi intelligenciának éppen azt a két osztályát képviseli, mely a román nyelv használatában a legkevésbé felkészült, tehát csak óriási nehézségekkel képes megfelelni annak a feladatnak, hogy a falu magyar lakosságának érdekeit képviselje, védelmezze.

Honnan jöjjön a segítség? Csak városról jöhet.

A kapcsolat a falu és a város között ma szorosabb kellene hogy legyen, mint valaha. Meg kellene találni a módját annak, hogy a nép falusi vezetőinek megritkult rendjét kitöltse a városon munkát hiába kereső új magyar szellemi hadsereg, mely már rövid, a falusi teendők megismerését célzó kiképzés után, csupán a román nyelvtudásával és azáltal, hogy az államtól vagy általában, román pénztárból fizetést nem kap (mint a nyugdíjas), tehát független és megfélemlíthetetlen, óriási szolgáltatásokat tehetne a magyar falunak. Ezek a szolgáltatások értékben és jelentőségben messze felülmúlnák a más munkával is eléggé elfoglalt pap vagy az állami nyugdíjas jóindulatú, de szorongó, hozzá nem értő próbálkozásait.

Hogy a magyar vidék mennyire nélkülözi a falusegítőt, akinek munkakörét fennebb csak egészen nagy vonásokban jeleztem, arra igen kézenfekvő példára hivatkozhatok, midőn a következőkben most már rátérek Szék község kulturális, gazdasági és általában szociális helyzetének ismertetésére.

A székielekről általában jó a vélemény városban, mert fiatalsága közismerten nagyon szorgalmas és becsületes a városi szolgálatban. A kolozsváriaknak különösen jó ismerőse kell hogy legyen a „sziki” leány és legény, kiket vasárnaponként százával látni szép viseletükben és mindig a többitől különvált csoportokban.

A község múltjával Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monográfiája igen részletesen foglalkozik. E munkából tudhatjuk meg, hogy e község valaha fontos gócpont volt, sobányái révén „város” jelleggel bírt, melyben „tanácsos urak” igazgatták a közügyeket. Sok megpróbáltatást, többször ismétlődő tatárdúlásokat kellett kihevernie, de szorgalmas, kitartó népe minden csapás után talpra tudott állani.

Ma a fordulatokban gazdag múltra szívesen emlékeznek a székiek. Emlékképpen számon tartják az ősi templomot, a régi sóbányának befalazott tárnanyílásait, s büszkén hordják egyszerű viseletüket, mely szintén a bányászmultra emlékeztet. Természetükben állítólag sok olyan vonás van, ami tatárvérrel való keveredés jele. Arcvonásaikban ezt nem tudtam felfedezni. A férfiak szép szál magyar emberek, az asszonyok azonban nagyon jelentéktelenek, homályos szeműek, s viselkedésük is különösen féltékeny, esetlen. Több helybeli ember amellel bizonykodott, hogy az asszonyok azért olyan gyengék, mert túl korán férjhez mennek, rengeteget dolgoznak a határon, mely igen hegyes-völgyes s nagy kiterjedésű, csak hosszú út után megközelíthető. Erre a határra viszik ki a hatalmas ételes kosarakat nagy terűvel s a fejükön egyensúlyozva.

A mai közigazgatási rendszernek egyik következménye, hogy a Felszeg – Csipkeszeg – Forrószeg részekre oszló nagyközség lakóinak a számát senki sem tudja pontosan. 1000–1200 „fűst”-ről beszéltek, ami kb. 5 ezer léleknek felel meg. E számnak legfeljebb 10 százalékát képezi a románság, s rajtuk kívül 4-5 zsidó család a nem magyar elem. A magyaroknak túlnyomó többsége református vallású, de a katolikusok is vannak 6-8 százan.

Gazdasági erőforrásuk a 13 ezer holdat meghaladó határuk. Gyenge, szikes talaj. Ennek jövedelmét pótolja a szolgáló fiatalság hazaszivárgó keresete, mely összegben kb. egy félmilliót jelent évente. Ez a pénz uzsorakamattal kering a faluban, a bankokkal szemben a konverzió óta bizalmatlan a nép.

Nagy a szegénység. A 700 református családfő közül 300-nak házon kívül ingatlanra semmi nincs. A legnagyobb gazda 120 holdon gazdálkodik, az átlag azonban az 5-6 holdas gazdaság. A nincstelenek a háború előtt a városi szolgálaton kívül a közeli tó nádjának kitermeléséből és feldolgozásából éltek. Különösen a szobamennyezet vakolásához szükséges nádfontat (stukaturt) tudták jól értékesíteni. A mai vasbeton építkezés azonban jórészt fölöslegessé tette ezt az iparágat, emellett pedig az csökkenti nagyon a kereseti lehetőséget, hogy az állam nem házi, hanem rendes iparként adóztatja munkálóit. Jelenleg 8 szövőgép mellett 15-20 család él ebből a régi 200 család helyett.

A szegénységnek egyik következménye a nagy gyermekhalandóság. Ez azonban főleg a románság körében észlelhető, kik a falu szélén („ott a lyukban vannak a románok” – mutatta az egyik gazda) nyomorúságos állapotban s igen egészségtelenül laknak. Különös azonban, hogy a máskülönben a külsőségekre igen sokat adó székiek, még a legtehetősebb gazdák is, földes padlózatú házakban laknak, bár nagy kiterjedésű közbirtokossági erdejük van.

Szék község problémái

■ 1. A község kulturális helyzete már a szegénység miatt is elég rossz. Akik azonban azt hangoztatják, hogy előbb kulturális téren s csak azután kell gazdaságilag a népen segíteni, a széki példában különösképpen ugyancsak erős érvre találnak, mert amint erről később beszámolok, az anyagi veszteségek sorozata azért érte a székieteket, mivel írástudatlanságukat s elmaradt szellemüket egyes szélhámósok a maguk javára és hasznára ugyancsak kihasználják.

A katolikus pap egészen sötét képet festett a „bolszevista” széki népről. Bünei, hibái eredetét még a háború előtti időkre vezette vissza, mikor is híres-nevezetes jogukkal élve egyedül maguk választhattak egy országgyűlési képviselőt. Ez a kiváltságos helyzet azzal járt, hogy a választások előtt ömlött a faluba a pénz, s több ízben a lelkiismereti kérdések megkerülésével egyesek bizony könnyen nagy gazdaságra tettek szert. Ez az „immorális” intézmény megrontotta a népet – mesélte a katolikus pap –, s ennek tulajdonítható, hogy a háborút követő években nemcsak hogy fenntartotta igényét arra nézve, hogy voksáért anyagi előnyökben részesüljön, de elég közömbös volt a nemzeti áldozathozás terén is. Ezzel a régebbi politikai magatartással jelentésemnek más részében még foglalkozni fogok. Ezúttal azt a megállapítást fűzöm tovább, hogy a széki nép az impériumváltozás után nem ismerte fel a helyzetet, s a nemzeti áldozathozás terén annyira elmaradt, hogy most alig győzi helyrehozni a sok mulasztást.

Hosszú évek óta perben áll az elmaradt képéért egyik volt papjával, s ottlétemkor a hetedik tárgyalási nap már ki volt tűzve. A békés kiegyezést az hátráltatja, hogy a tartozás részlettörlesztését a felperes nem volt hajlandó elfogadni. Tehát a falu részéről ennyire szelídült már a hajlandóság. A község egy évtizeden keresztül nem fizette az

egyházi adóját, s a felekezeti iskola felállítására sem volt hajlandó áldozni. „Amikor bővíben volt a pénz – mesélte Sallai Mihály gazda –, nem fizettünk az egyházközségnek, mert nem láttuk annak értelmét. Nekünk volt bőven pénzünk, az egyház sem szűkölködött, anyagi bajok nem jelentkeztek sem itt, sem ott, hát elhanyagoltuk ezt a kötelezettséget. Amikor rosszra fordultak az állapotok, nem volt miből fizetnünk, bár rájöttünk, hogy áldozathozásunknak – már csak a felekezeti iskola felállításával – csak hasznát látnók. A hátralékok közben úgy felgyűltek, hogy az egyházi adónk iránt még kérdezősködni sem volt merszünk. Ma már egészséges útra terelődött az egyházi adózás: a presbiterek házról házra járva hetenként szedik be az esedékes pár lejt.”

Nagy munka kicsiny anyagi eredménnyel, de – amint a presbiteri gyűlésen hallottam – ez a pár ember nem sajnálja az idejét, s látogatásai, eltekintve az anyagiaktól, igen hasznosak, mert élénkké teszik az egyház és a hívek között a kapcsolatot.

Az iskoláztatás kérdése azonban ma sincs megoldva. A hatalmas község egyetlen, kéttanerős felekezeti iskolát tart fenn, melyben a tanköteles gyermekeknek egytized része sem fér el. Az iskolának csak működési engedélye van, ami azt jelenti, hogy az év végi vizsgáztatást nem az iskola tanítói, hanem egy román bizottság végzi. Ez év júniusában például olyan bizottság vizsgáztatott, melynek – törvényellenesen – csak egyetlen tagja tudott valamennyire magyarul. A következmény: a négy osztály 45 növendékéből 33 megbukott. – Mondd meg!... – ahelyett, hogy mondj egy mondatot. A széki gyermeket ilyen rendszer mellett nem lehet a kudarcért hibáztatni. Az állami iskola tízszer annyi tanulóját egy nap alatt vizsgáztatták le, a felekezeti iskolában több mint egy hétig vallatták a gyermekeket.

A nehézségek arra indítják a magyar szülőket, hogy gyermeküket inkább az állami iskolának nyugodtabb világába vezessék be. A községi állami iskolának papíron van magyar tagozata is. De ha a gyakorlatban ezt nem is lehet sehol felfedezni, az Széken nem az egyetlen sérelme a magyarságnak. Nagyobb baj ennél (vagy lehet, hogy nem is az...), hogy a hat tanerős két állami iskola sem képes befogadni minden tankötelest. Évente kb. 1200 gyermek kellene hogy az iskolákat látogassa. Tehát, a felekezeti iskolát is számítva, 140-180 tanuló esne egy tanító keze alá. Rendszertelenül eljár az iskolába a tanköteleseknek a fele. Rendszeres oktatásban azonban 200-250 tanuló ha részeseül, s e számnak is egyharmada a többiek elé helyezett román gyermekekből kerül ki. Így, tanerő és tanterem hiányában, valamint a lakosságnak is némi szemhunyasza mellett, az erős, legalább 4500 lélekszámú magyarság évente 150-200 gyermeket járthat iskolába, 80-100 román gyermek mellett, holott a román lakosság az 1:10 arány körül mozog a községben a magyarsággal szemben. És ezeknek az állapotoknak az volt ez évben a különös betetőzése, hogy röviddel az iskolai év befejezése előtt mintegy 120 ezer lej büntetéssel hajtottak fel a magyar lakosságon az iskoláztatási kötelezettség elmulasztása miatt.

Döntő fontossággal bírna, hogy e súlyos és vigasztalan állapotok megszüntetése érdekében az egyház, az államot ésszerűen megelőzve, még egy felekezeti iskolát állítson fel, vagy a mostanit erősebbé tegye. Mert az előadottakból könnyen le lehet vonni azt a következtetést, hogy a mostani helyzet fennmaradása mellett a magyar gyermekek vagy a román iskolában idegen szellemben nőnek fel, s az idegen nyelv nehézségei mellett utóvégül semmi maradandót nem visznek az életbe, vagy teljesen parlagon maradnak, ugyanakkor, amikor a kevés számú román lakosságnak majd minden gyermeke iskolát végez, s így azon az úton halad, hogy a falu szellemi „elit”-jét alkossa előbb-utóbb.

Szék községből tanult ember nagyon kevés került ki, ma például e hatalmas község egyetlen magyar gyermeket sem tanítat középiskolában. Pedig az iskoláztatástól való idegenkedésnek – mely még az elemi iskolával szemben is fennáll – lehet felróni, hogy a gazdasági-anyagi veszteségek hullámai végigverték ezen a magyar parton, mely szellemi felkészültséggel olyan gyarlón volt (és van) alátámasztva.

Van a község határában egy tanya, melyet arra szántak eredetileg, hogy a község és a vidék tanulni vágyó fiatalágát gazdaságilag továbbképezzék benne. Ez a gazdasági iskolászerű intézmény az impériumváltozás után teljesen különvált a magyar ajkú falutól, ma messze tájakról beajánlott román gyermekek a lakói, kiket a háztartás és a gazdálkodás elemi tudnivalóira oktatnak ki, anélkül hogy a falu e közelfekvő művelődési lehetőséget igénybe vehetné.

A község gazdakörén nyílik alkalom némi iskolán kívüli művelődésre. Sajnos ez a régebb nagy feladatok megoldására hivatott intézmény ténykedése ma teljesen ebben merül ki: kaszinóhelyiséget bocsát az olvasni vágyók rendelkezésére. Télen élénk az élet e falak között, nyáron azonban senki sem látogatja.

2. A gazdasági bajok vizsgálásánál azt kellett megállapítanom, hogy a széki magyar gazdát, ahol csak lehetett, rászedték, becsapták. Erős veszély fenyegeti a község mai vagyoni helyzetét is, mert a létalapja: földbirtokának jogi helyzete bizonytalan, homályos. A föld kérdése rendezetlen mind a múltat (telekkönyv), mind a jelent (újabb kisajátítások bonyodalma), mind a jövőt (az ingatlanforgalom nehézségei) illetőleg.

A telekkönyv átalakítása körül merültek fel az első gondok és súlyos kárvallások.

A község határának tagosítását még a háború előtti években megkezdték, de abahagyták. A háború után, valahányszor egy földdarab öröklés vagy adásvétel során gazdát cserélt, egyúttal a legzavarosabb jogi helyzetet bolygatta fel, mert a telekkönyv hiányos volt, sőt sok esetben teljesen hiányzott. E nehézségek annál nagyobb kárral jártak, mert e konjunkturális idők gyökeres változásokat vontak maguk után a falu birtokviszonyaiban.

A telekkönyvi átalakítási munkálatok, melyeknek országos jellege volt, jó alkalomnak mutatkoztak, hogy a széki birtokok jogi helyzete is rendeződjék. Széken azonban ez a hasznosnak ígérkező hivatalos ténykedés is csak óriási kárvallással járt. A falu előjáróinak megfontolatlanlansága s egyeseknek önző haszonlesése következtében vezetője lett ama veszteségsorozatnak, mely végül kb. 10 millió lej kárt jelentett a falu rovására s olyan emberek hasznára, kiknek ellenszolgálat a semmivel volt egyenlő.

A telekkönyvi átalakítások üdvös következményeit Dragoş járásbíró csillogtatta meg a falu előtt Budai Mihály községi jegyző közvetítésével. E két ember rávette a falu közbirtokosságának tájékozatlan vezetőségét, hogy vállalja az egész község telekkönyvi helyzetének rendezésénél felmerülő költségeket. Érthetetlen módon, hiszen a közbirtokosság jogi személyisége távolról sem jelentett egyet az egész falu közösségével, a közbirtokosság kiadta minden pénzét, összesen 136 292 lejt a műveletek költségeire.

Ez összeg erejéig két hónapon keresztül folyt a munka, amint azonban a pénz felémésződött, a helyszínen dolgozó átalakító bizottság azonnal beszüntette működését, s a telekkönyv rendezése, akárcsak a háború előtt, a kezdet kezdetén újra megállott. Azóta egy lépéssel sem jutottak előbbre e fontos kérdés megközelítésénél a székiek. A legújabb fejlemény csupán az, hogy a hiába kiadott összegek megtérítésére nézve a hatóságok azt a tanácsot adták a közbirtokosság vezetőségének, hogy a közbirtokosság perelje be a községet.

Az az általános vélemény, hogy e rövid időnek lanya iramú munkássága csak porthintés volt, a telekkönyvi átalakítás név alatt előre jól kigondolt szélhámosság húzódott meg, már attól a pillanattól kezdve, amikor az átalakítás előnyeinek felsorolása mellett a község lakosságát azzal kecsegtették, hogy a hivatalos költségeket a közbirtokosság fogja egyelőre viselni. A falu jegyzőjének ugyanis tudnia kellett, hogy az összeg, mely felett a közbirtokosság rendelkezik, a munkálatok rendes beindítására sem elegendő. Annak is tudatában kellett lennie, hogy midőn a falusi gazdát felmenté az átalakítás ráeső költségének a megtérítésétől, s azt globálisan, a közbirtokosságon keresztül ígéri fedeztetni, holtvágányra téríti a jobb sorsra érdemes ügyet, illetve megakasztja azt végérvényesen abban a pillanatban, amikor a közbirtokosság pénztára kimerül, s a falu gazdáit, a nagy részben még rendezetlen birtokosok megtagadják a fizetést, mivel az előttük levőért még a közbirtokosság viselte a költségeket.

Mi lehetett a jegyző buzgólkodásának a titkos rugója? A következmények tisztázták ezt a kérdést.

Amint ti. a községben elterjedt az átalakítás híre, s főleg az, hogy az átalakítási költségeket a közbirtokosság fizeti, a falu minden gazdája sietett tisztázni birtokának jogi állását, még mielőtt az átalakító bizottság elé került volna. Mivel a tulajdonjog az eltelt hosszú évek során csak a tényleges birtoklásban jutott kifejezésre, de jogilag minden formái kelleket, szerződést, telekkönyvi beírást nélkülözött, a harmincévesnél újabb keletű birtoklás jogi formáságait pótolni kellett. Mégpedig a jegyző ösztökélése alapján sürgősen, mert minden gazdának érdekében áll, hogy az átalakítás bizottsága már tisztán lássa a birtokok állását.

A szerződéseket a jegyző készítette el. Mennyiségben kb. 10 kilogramm súlyú tömegben, összegben kb. másfél millió lej honoráriumért. A szerződések illetékezését is vállalta, ideiglenes nyugtákat adott, hogy majd a végleges pénzügyigazgatósági nyugtákat maga hozza el Szamosújvárról, de bizony erre csak a legritkább esetben került sor, mert a széki gazdaember megbízott a jegyzőben, s a hatalmas összegek: honorárium, illeték, bélyegköltések lerovása után megkönnyebbülve várta, hogy az átalakítás folyamán reá kerüljön a sor.

A jegyző iránti bizalma következtében érte a széki gazdát a második óriási kárvalás. A jegyző ugyanis, miután előzőleg megszarolta a gazdát azon a címen, hogy ő tulajdonképpen szívességet tesz, midőn a képletes adásvételi szerződést elkészíti, a horribilis bevételei mellett az illetékekre fizetett összeget sem juttatta el rendeltetési helyére, hanem a szerződéseket a fiókba rejtve, ad acta tette a fontos írásokat. Letelvéen a törvényt szabta illetékezési határidő, a büntetőes illetékezését még kevésbé intézte el. A gazdáknak fogalmuk sem volt arról, hogy nagy áldozathozásuk mellett egy lépéssel sem haladtak előbbre birtokállásuk rendezésében, – részben bizalom érzetében, részben félszéből nem követelték az illetékezett szerződések kiszolgáltatását. A jegyző pedig sápjainak megosztásával minden hatósági érdeklődést elhallgattatott, úgyhogy az átalakítási bizottság rövid szereplésének megszűntével nyugodtan engedhette át a méregdrágán megfizetett szerződéseket az enyészetnek. Sok esetben nem a gazdát, hanem az államot károsította meg a jegyző, ha az új gazda továbbadta a birtokot, a legutolsó vevő szerződésében úgy tüntette fel a dolgot, mintha az eladó a régi tulajdonos lenne, amiből az következett, hogy az előbbi adásvételi ügyletből származó illetéket nyugodtan eltulajdoníthatta. Valószínű, hogy a jegyző mulasztásának tulajdonképpen ez a reménység volt az okozója: nagy volt a vásárlókedv, a pénz és a birtok forgott, érdemes volt megkockáztatni, hogy egy birtoknál gyakran 5-6 szerződés illetékezését kiugorva csak az utolsó szerződést mutassa be, melynek vásárló felét úgy ismerte, mint aki a birtokot megtartja, nem árulja tovább.

A jegyző később öngyilkos lett, s a vizsgálóbizottság találta meg az eldugott szerződéseket. Jellemző, hogy e visszaélések elmesélésénél a széki gazda főleg azon háborodik fel, amit a vizsgálóbizottság enyhítés végett hozott a falu tudomására: hogy ti. számos szerződés úgy került elő, hogy az illetékre fizetett nagy összegek – forgalomból kimint papír húsz- és százelesek – ezres tételekben a szerződés lapjai között lapultak meg, szinte egy évtizeden keresztül.

Az öngyilkosságot követő vizsgálat megállapította a visszaéléseket, de a falu gazdái a kárral maradtak, mert a hatóságok hallani sem akartak arról, hogy a szerződések illetékezésére átvett, de elsikkasztott összegeket az állam elismerje, vagy hogy akár az illetékek egyszerű újabb kifizetése mellett a szerződéseket büntetés nélkül visszamenőleg közokirati jelleggel lássa el. Az egész ügy elalvóban volt ez év tavaszáig, mikor is dr. Abrudbányai Ede képviselő úr felvette a község panaszait, és a telekkönyvnel is érdeklődött a dolgok állásáról. A községben tájékozatlanok voltak az iránt, hogy a képviselő úr milyen irányban tevékenykedett a hatóságoknál, s nekem sem volt alkalmam ez iránt érdeklődni.

A kérdés mindenestre rendezésre vár. Ma, ha Széken egy birtok gazdát cserél, az elkészített szerződést illetékezik, de aztán csak csomóba rakják, mert nincs telekkönyv. Azaz a széki gazda megfizeti a költségeket, de ellenszolgáltatás: a telekkönyvi bejegyzés jogi biztonságát és előnyeit nem éri el.

A közbirtokosság károsodása nem csupán a telekkönyv átalakítási költségeinek fedezésében állott. Ennél sokkal érzékenyebb veszteséget szenvedett elnökének, Rus Ioan széki román gazdának vezetése következtében. Rus Ioan személyiségét és manipulációit érdemes ismertetni.

Közvetlenül a háborút követő időkben választotta meg magát elnöknek s a magyar vagyonszövetség örvendett, hogy kifelé e jóhangzású névvel állíthatja föl a védekezés frontját. Azonban már 1920-ban kitűnt, hogy e szalmabábnak szánt emberben hatalmas koncepciók érlelődnek, s ezeknek megvalósulása egyet fog jelenteni a megsemmisüléssel. Programjának ugyanis az volt a legelső pontja, hogy a közbirtokosságnak a vagyonát ne a háború előtti arányban bírják tulajdonosaik, hanem az egész falu lakossága egyforma arányban részesüljön a tervszerű erdőkitermelés hasznából. Törvényellenes formában, nem a közgyűlés, hanem a választmány tagjaival megszavaztatott egy határozatot, mely-

nek értelmében az aláírók megbízást adtak dr. Köves szamosújvári ügyvédnek, hogy ő a közbirtokossági erdő területének minden széki lakós javára egyenlő arányban való bekebelezését járja ki. A megbízó levelet a választmány tagjai írták alá, de az aláírásoknak a java része hamis volt. Az ügyvédi költségeket illetőleg az írás úgy volt megszövegezve, hogy azokat az aláírók egyetemlegesen (in solidum) tartoznak fedezni.

Köves ügyvéd azt a jogi lehetetlenséget, amivel a választmány illetéktelen közege őt megbízta, természetesen nem tudta keresztülvinni. Az átalakítás munkálatai után, melyet a közbirtokosság birtokát illetőleg el is végeztek, kiderült, hogy a tulajdonjogot és a részesedést illetőleg telekkönyvileg minden a régiben maradt, új megosztásra nem került sor, mert annak kérése nem történt törvényes formában. Az ügy folytatása ezek után valóban meglepő volt. Nagyon valószínű, hogy jogászi ész sugalmazására a választmány egy újabb gyűlésen megállapította, hogy Köves ügyvéd elérte azt az eredményt, melynek kijárására felkérte, tehát neki azért köszönet és az előre kikötött honorárium kiutalása jár. Újra illegális formában, Rus Ioan nyomására a választmány úgy döntött, hogy megfizeti a 138 000 lej honoráriumot, mégpedig nem az aláírások alapján in solidum, hanem a közbirtokosság pénztárából. Mivel pedig a közbirtokosság készpénz felett nem rendelkezik, az összeget, biztos fedezet ellenében kölcsönveszi a Szamosújvár-kékesi banktól. Ez intézetnél tehát elhelyeztek biztosítékképpen kötvényeket, s a kézhez kapott 138 000 lejt átadták Köves ügyvédnek. Hosszú éveken keresztül nyögte a közbirtokosság ezt az adósságot, melyhez tulajdonképpen csak annyi köze volt, hogy egy, az alapjait megrendítő törekvést honorált. Évi 40 százalékos kamatot fizetve a tőke teljes visszafizetése pillanatában a végösszeg 305 000 lejt tett ki – ennyibe került Köves ügyvédnek az a ténykedése, hogy a közbirtokosság birtokállását a telekkönyv átalakítása során úgy iktatták be, ahogy az az ügyvédi közbejövétel nélkül is önmagától megtörtént volna.

Azt hittem, hogy Rus Ioanékban győzött a jobb belátás, és azért álltak el attól, hogy a telekkönyvbe minden széki gazdát beírjanak mint közbirtokossági tagot. Azonban a tényállásból az derül ki, hogy valójában tényleg ma is ez elv szerint osztják a közbirtokossági erdőt, azaz erre minden széki gazda jogot formálhat.

Egy 1927-ből származó ellenőrző bizottsági jelentés rengeteg visszaélést sorol fel, napidíjak jogtalan kiutalását, fölösleges költségeket (többek között: „Rus elnöknek 8250 lej Désre való bevitelért fel van számítva 1005 lej – miért nem küldték postán?...), homályos számadásokat, majd így folytatja: „A Szabályrendelet figyelembe nem vételének köszönhető az is, hogy választmány közbirtokosság vagyonából 138 000 lejt kiadott akkor, amikor erre semmi szükség nem volt. Mert a Sz. R. 16 paragrafusa kimondja, hogy ha a közbirtokosság általános többsége gyűlésen kimondja a birtokarány megváltoztatását, akkor ezen határozat alapján kérheti a Sz. R. módosítását az új határozat értelmében. Tehát ha az általános többség kívánta az arány egyenlő részekre való kiosztását, azért fölösleges volt 138 000 lejt kiadni, csupán a Szabályrendeletet kellett volna módosítani.”

Felszólalások hangzottak el e különös bőkezűség ellen, sőt a közbirtokossági tagok néhány elszántabb tagja, kik nem félték a román elnök bosszújától, írásbeli panaszt tettek az elnök ellen – törvényszerűen – a bukaresti szövetkezeti központnál. Cioc inspektor meg is intette Rus Ioan elnököt, s utasította, hogy kérje vissza Kövestől a meg nem szolgált hatalmas honoráriumot. E felszólításnak semmi eredménye nem volt, ellenben a szorongó elnök azt az indítványt tette, hogy a közbirtokosság perelje be Kövest. Ez ajánlat mögött ravasz menekülési terv húzódott meg. Mert a megbízó levelet Köves csak néhány aláírótól kapta, azzal a megjegyzéssel, hogy az aláírók fizetik in solidum a költségeket. Rus ajánlatával azt akarta elérni, hogy a Köves ellen megindítandó perben a közbirtokosság legyen a felperes, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy a közbirtokosság minden előzményével és következményével együtt magáévá tette az aláírók ügyét.

A legutolsó években annyira felhalmozódtak a visszaélések, hogy a közbirtokosságnak több tagja követelte az elszámolást és a választmánynak, de különösen Rus Ioannak a lemondását. Az elszámolásból nem lett semmi, s Rus Ioan nem is gondolt arra, hogy lemondjon. Miért is riadt volna meg makacosságának esetleges káros következményeitől, mikor egy ízben az ellene felvett terhelő jegyzőkönyvet a vizsgáló inspektor éppen neki adta át azzal, hogy a benne foglaltakat hozza a közbirtokossági tagok tudomására. Rus Ioan mint magánember gyenge jellemű volt, nem merte Rus Ioan elnök

bűnlistáját köztudomásra hozni, – van, aki ezen csodálkozik?... Az elszámolás elmaradása után a támadó tagok az ügyészséghez fordultak, ahonnan azonban nem kaptak semmi orvoslatot, mert – ez elhibázott lépés volt – nem határozott vádakkal léptek fel, hanem csak vizsgálatot kértek. Az ügyészség áttette a panaszos memorandumot a közigazgatási közegekhez, ahonnan egy hivatalnokot küldtek ki a könyvek felülvizsgálására. E dési hivatalnok – személyesen beszéltem vele – az első átlapozásra óriási hiányokat fedezett fel, majd egyheti munka után megtette jelentését – 14 sűrűn teleírt lapon – az illetékes szolgabírónak. Ezzel egyelőre vagy talán örökre az ügy befejezést nyert, mivel a jelentés a szolgabírónál megakadt, s a székiek 10 hónapnál hosszabb várakozás után lemondtak arról, hogy feljelentésüknek meglesz az eredménye, azaz hogy megsza- badulnak Rus Ioan elnöktől. A széki református lelkész rendelkezésemre bocsátotta a közbirtokosság minden számadásának, jegyzőkönyvének és beadványának a másolatát. Ezekből hosszabb jelentést írhatnék, mint a jelen, általános jellegű írásom. A visszatérő következtetés azonban abban is ugyanaz volna: burkolt és kihívóan nyílt lopások felsorolása, melyeket Rus Ioan elnök és a körülötte állók – közöttük bizony számos magyar gazda is – követtek el sorozatosan a magyar közbirtokossági vagyton terhére.

A fentebb elmondottakból képet lehet alkotni arról, hogy hogyan is állunk azzal a viszonyal, mely a magyar falu és a román potentátok, valamint a hatóságok között fennáll a jogkeresés tekintetében.

Az impériumváltozás után a fajsúlyukban érthetően megnőtt román falusi emberek, még ha a tehetség hiányzott is, különböző vezető tisztségekbe kerültek. Ha értelmes volt az új közéleti férfiú, mindjárt feltalálta magát, ha hiányzott az értelem, a városi feljebbvalók vagy esetleg a román pártvezetők kellő felvilágosítással és tanáccsal szolgáltak, hogy miként lehet a vezető szerepből hasznot húzni a magyar közintézmények vagy a közélet kárára. Az esetleges panasztételnél a magyarság aztán rendszerint éppen a bepanaszolt tanácsadóikhoz kellett hogy forduljon. Ezek a városi urak minden megtorlást megígértek, ők voltak azok, akik legjobban sápítotztak s a panasztétel alapján hatalmas arányú vizsgálatot indítottak meg. De minden esetben, ha utánagondolunk, akadt egy, csak egyetlen egy fórum a sok közül, mely rejtett verem módjára nyomtalanul elnyelte a vizsgálókat a vizsgálat eredményeivel együtt. Így a magyar falu panasz- kodhatott valamelyik rosszakarója ellen, de ugyanakkor minden esetben meg kellett állapítania, hogy ama bizonyos veremig minden ment, mint a karikacsapás, a hatóságok előzékenysége és jóakarata nem ismert határt, csupán az eredmény maradt el, egyetlenegy ember ellenségeskedése miatt. Szóval nem a rendszeren múlt (!?...).

A Rus Ioanok pedig kacagnak befelé, hogy becsületességében milyen együgyű a szegény magyar...

A közbirtokosság évi bevételéből a falu közintézményei, ezek között is elsősorban az egyházak, évente kisebb -nagyobb összeget kapnak segély címen. Ez évben a magyar közbirtokossági tagok el akarták vetni azt a román részről hangoztatott kívánságot, hogy a felépítendő román templom céljaira a közbirtokosság 20 000 lejt utaljon ki. A tételenként megvitatott adományokból aztán az következett, hogy az elsőbbség alapján letárgyalt román templom ügyben a közgyűlés úgy határozott, hogy a román templom felépítésének céljára a közbirtokosság 10 000 lejt szavaz meg, de csak abban az esetben, ha a református egyházközség is ezt az összeget segély címen megkapja. De az történt, hogy mire a református egyházközség kérésének elbírálására került a sor, már nem jutott ennek is segély. A magyar tagok, kik előbb a román cél segélyezését csak az elmondott feltétellel támogatták, tiltakoztak e kijátszás ellen, majd kivonultak a gyűlés helyiségéből. A közgyűlés vezetője, egy szamosújvári járásbíró, erre azonnal a csendőrséghez fordult, hogy a távozókat tartoztassa le. Vezetőjüket azonnal a csendőrsre is vitték. A szabadon maradt magyarok aztán ígéretet tettek, hogyha vezetőjüket szabadlábra helyezik, visszatérnek a gyűlésbe, és megszavazzák a román segélyt. Így is történt, a közgyűlés megszavazott a román egyház számára 10 000 lejt, s a tízszer annyi lelket számláló, felekezeti iskolát fenntartó református egyházközségnek is jutott 6000 lejt. Ez a történet, mely a magyar akaratnak erőszakos lehangolására vet fényt, bírói segédlet mellett, nem az első, bizonytalan évek egyikében, hanem 1935 tavaszán történt.

A széki pótkisajátítások ügye szintén sok aggodalomra és elkeseredésre ad okot a községben. Ebben az esetben azonban, ami a legsajnálatosabb, két széthúzó magyar

érdek vívja a harcát egymással, s alapos okom van feltételezni, hogy bármelyik félnek elvi győzelme után az anyagi haszon csak az örvendező harmadik, a román ügyvéd zsebébe folyik. Ennek is hosszú története van.

Az impériumváltozás után, bár Széken azelőtt nem volt nagy a birtokmegosztás aránytalansága, a gazdatársadalom két táborra szakadt: azok, akik a másokén gazdálkodtak, mert nekik nem volt földjük, kisajátítást követeltek, a vagyonosak pedig azt hangoztatták, hogy Széken nincs szükség kisajátításra. Miközben az ellentétek komoly harccá fajultak el, a szemben álló felek nem vették észre, hogy két oldalon is óriási hibát követnek el. Az egyikre akkor ébredtek rá, mikor kiderült, hogy a kisajátítások intézői mindkét tábortól pénzösszegeket vettek fel, melyek kevés eredményt hoztak, mert a végső megállapítás az volt, hogy vannak igényjogosultak, de nincs miből kisajátítani, tehát bizonyos földek kisajátíthatók, de a hivatalos átadásra nem kerülhet sor. A másik hiba az volt, hogy az állandó acsarkodás közben a felek nem vették észre, hogy valóban Széken nincs olyan nagybirtok, mely a kisajátítás igénylőit teljesen kielégíthetné, de van a szomszéd község határán – s van ma is – állami rezerva, abból kellene kérniük azoknak, akik a széki birtokosokkal szembeszállnak.

Így ez idők lezajlása után az volt a helyzet, hogy mindkét fél megvásárolt egy határozatot: a gazdák olyan értelemben, hogy nincs szükség kisajátításra, bár a kisajátítás lezajlott, s nagy darab földeket már nem ők, hanem az új gazdák műveltek, a régi nincstelenek pedig azon megállapítással, hogy az igényjogosultságuk megvan, csupán föld nincs, s lássák, hogy rendezett jogcím nélkül miként gazdálkodnak azon a földön, melyet csak kijelöltek számukra, de át nem adtak.

A meggondolatlanság a legutolsó időkben bosszulta meg magát. Állítólag úgy kezdődött a dolog, hogy dr. Vertan Vasile kolozsvári ügyvéd megnyert pár falusi vezető embert, akik rábeszéltek a falu szegényebb rétegét, hogy követeljék jussukat. Ezek szívesen ráálltak a mozgalom támogatására, s így történt, hogy ők hívták ki dr. Vertant, hogy eshetőségeikről nyújtson jogi felvilágosítást. Vertan, számos hasonló esetének tapasztalataira támaszkodva megjelent a faluban „s közhírré tette, hogy bárki, akinek földre, vagy házhelyre volna szüksége, nála jelentkezzen, mert ő pótkisajátításért keresetet ad be, s azt meg is nyeri. A falu nincstelen lakossága s a románok közül a vagyonosok is kapva kaptak az ajánlaton, s annyian jelentkeztek, hogy fejenként 101 lej fizetve, már első ízben Vertan több mint 60 ezer lej előleggel távozott a faluból.

A peres ügy folyamán Vertan első fokon elvesztette a keresetet. Személyes bosszú volt – mondta ő. Másodfokon óvatosabb volt, és igényét két különálló részre osztotta: külön kérte a termőföld- és külön a házhelyigények teljesítését. A házhely-kisajátítás több kilátással kecsegtetett, tehát azt a részt ragadta meg, s mindenekelőtt beadta az igénylők névsorát, melyet a dési törvényszék ítéletében magáévá is tett, és utasította a járásbírórágot, hogy azt figyelembe véve járjon el tovább. Ma abban az állapotban van az ügy, hogy kb. 60 hold földet, melyből 15 hold a két magyar egyházra esik, házhelyekre hivatalosan felosztottak, s az a végső ítélethez az alkalmával mintegy 300 széki lakos között kiosztódik. Dr. Vertan eddigi ténykedése tehát abban állott, hogy a régi igényjogosultak helyett – kb. hatvanan voltak a régi névsorban felvéve – 300 s egynehány ember jut házhelyhez. A megnövekedett szám, sajnos, főleg vagyonos román gazdákból került ki, akiknek jogosultsága erősen vitatható. A károsultaknak egy szamosújvári román ügyvéd képviselte az érdekeit, akire megbízói nagyon panaszkodtak. Dr. Vertan azonban Széken most már bírja a bizalmat az igénylők körében, pedig – mily élénk mozgású a román jogi ész! – az elért eredmény a legkisebb mértékben sem jelenti a további sikert. Ravasz elgondolás volt a kisajátítás kérdését két részre osztani, mert a házhelyek pótkisajátítására az agrártörvény valóban több módot nyújt, ellenben a földbirtokra nézve hasonló pótkisajátítást nem ír elő. Dr. Vertan a két kérés szétválasztását azzal indokolta a falusiak előtt, hogy ilyen nagy ügyeknél – a bíró úr azt mondta – nem illik egyszerre két problémával foglalkoztatni a magas bíróságot, tehát egyelőre csak a házhelyek ügyét rendezzük. Ez most, félig-meddig sikeresen elintézve, elsőrangú eszköz a további bizalomkeltésre – és további költségfedezések elnyerésére, mely azonban már előre kidobott pénznek tekinthető, mert más a házhely, és más a földbirtok, tehát más a pereknek a kimenetele is. Kár, hogy erre a székieket nem lehet előre figyelmeztetni... Dr. Vertan mindenképpen jól járt, mert ha a földbirtokokért in-

dítandó pert el is veszi, keresett a székiekén több mint 150 000 lejt. S ez összeg kiadása mellett mindössze 60 hold föld cserélt gazdát a mai napig.

Szék község gazdasági életében ezek az események voltak a legmeggrázóbbak. Ezen kívül azonban még számos kisebb zökkenőt soroltak fel nekem, melyek elképesztően könnyen orvosolhatók volnának, csupán az az akadály, hogy a széki ember, akár földműves, akár vezető, nem mer fellépni a kár okozói ellen, mert ismeri azoknak az összeköttetéseit, és fél a bosszútól.

Széken ma a segítséget a Magyar Párttól várják, mely fölötté áll a helyi ellentétes érdekeknek, s nem kell tartania a megtorlástól. S valóban a Magyar Pártnak kellene a község ügyét felkarolnia és támogatnia, mert egészen nagyméretű kérdések megoldásáról van szó, melyeket egyéni akció csak abban az esetben segíthetne elő, ha az egyéni munkálkodás során egy kollektív erőre és hatalomra lehetne támaszkodni, mely ha kell, egyéni útmutatással, ha kell, akár a törvényhozás terén képes segítséget nyújtani.

A sürgős segélynyújtásra azonban Szék község nemcsak a veszteségek és a szenvedések miatt szolgál rá – szükség van erre a község közhangulata miatt is.

Szék község a politikában és az általános magyar érdekek átérzésében még nem jutott el a gerinces, határozott állásfoglalásig. A község lakosságának lelkiülete nagyon bonyolult, nehezen megközelíthető.

A belső ellentéteket szítja a községnek három részre – Felszeg, Csipkeszeg, Forrószeg – való tagolódása. Midőn buzdító jóindulattal azt kérdeztem a templom előtti gyülekezet-től, hogy e „szegek”-re tagoltság ellenére van-e egység akkor, amikor arra nagy szükség van, az egyik gazda azt felelte: „Mikor van, mikor nincs” – s a vállán szinte fitymálva nagyot rántott. Hogy „ne keveredjék a vér”, a kitagadás veszélye fenyegeti a fiatal szerelmeket, ha nem ugyanannak a „szeg”-nek a lakói. A templomban sem ülnének, csak külön, szigorúan a „szeg”-ek szerint elhatárolt padosorokban. A presbiteri gyűlésen is, melyen jelen voltam, mindegyre kirobbantak a tagoltságból származó ellentétek. S ami végül a legjobban megdöbbsentett: a fényképezésnél, melyet a falusi ember ugyancsak szívesen pártfogol, és nagy eseménynek tart, a három „szeg”-nek a fiatalságát sehogy sem tudtam egyszerre gépem elé állítani, mert nem akartak a képen közösen rajta lenni.

Ez a belső elkülönülés, különösen a nehéz idők eljöttével, szégyenletes eseményeket vont maga után. Mindjárt az impériumváltozást követő zavaros időkben magyar emberek feljelentették a község katolikus papját, hogy irredenta, izgat a román állam ellen. A lelkészt Désen kihallgatták, vizsgálati fogságban ült, s állítólag súlyos testi megfenyítésben is része volt. Később az egyházi adó szorgalmazása idejében az egyik magyar esküdt feljelentette a református egyházat, hogy a községben pénzt gyűjt a magyarországi hadsereg felfegyverzésére. Ezek az események a még ma is, enyhébb formában jelentkező felekezeti ellentéteknek voltak a következményei. A község szegényei és tehetősebb gazdái közötti súrlódásoknak is megtalálható a szomorú következménye a közbirtokosság károsodásában. A nincstelenség volt annak idején Rus Ioan mai elnök pártfogói, s ők mondatták le Sallay Mihály magyar gazdát az elnökségről. Igaz, hogy a gazdák valóban megfontolatlanul elnyomták a magyar szegényembereket, a kisajátítás rendjén szórták a pénzt, hogy kimondassék: Széken nincs szükség kisajátításra, ahelyett, hogy megkeresték volna a megoldásnak azt a módját, melyre ma már ráébredtek.

A „szeg”-ek szerinti elkülönülés, a felekezetieskedés, a gazdag-szegény osztály civakodásai – ezek olyan terhek a község lelkiületén, melyek a belső közéletben mindegyre éreztetik káros hatásukat. S ahogy ez lenni szokott: a megpróbáltatás idején, bajok, problémák jelentkezésével az ellentétek még nagyobb méreteket öltenek.

Ha azonban a bajokat a Magyar Párt eltüntetné, vagy legalább enyhítene azoknak káros következményein, a község széthúzó lakossága felfedezné a pártban a széthúzó érdekeken felül álló, elfogulatlan, önzetlen pártfogóját, melynek a belső életből adódó elvek, ellentétes elvek feladása nélkül is híve lehet. A katolikus ember nem vetné el a református ajánlatot, mert a kezdeményezés református részről történt, a szegény osztály meghallgatná a gazdagok indítványát, az előzetes, a tapasztalatokból eredő bizalmatlansága kinyilvánítása nélkül is.

A Magyar Pártnak mindent meg kell tennie, hogy e kiegyenlítő képességével segítsen a falun, s ugyanakkor elnyerje a székiek politikai támogatását. Mert a hatalmas ma-

gyar község nagy erőt képvisel. Ez az erő a sorozatos politikai választások alkalmával eddig nagyon szétforgácsolva érvényesült a magyar közérdek támogatásánál. Az impériumváltás után a falu nem hitte, hogy szavazatáért nem kap pénzt. A román kortések felhasználták a székiek tájékozatlanságát, s azzal szították az ellentéteket, hogy félrevezették a választókat: – Ti nem kaptatok abból az összegből – kérdezték egy nagyobb csoporttól –, amit dr. Abrudbányay osztott ki? Akkor titeket becsaptak, követeljétek a részeseδέst, s addig ne szavazzatok! A Maniu-párt kormányra kerülése előtt e ravasz tanács következtében a széki választóknak több mint fele visszafordult a választási helyről, és nagy haraggal támadott a megvádolt csoportra. A haszon lesése miatt más alkalommal is megbízhatatlan volt a széki magyar választó, mert a román pártok minden alkalommal ígértek valamit, és ez a módszer közelebb esett felfogásához, mint a Magyar Párt ígéret nélküli felhívása. Természetes, hogy a székieknek az ígéretekben való csalatkozása annál kiábrándítóbb volt, s ma már nem állnak egy román párt zászlója alá sem. Azonban ez még nem jelenti azt, hogy szívvel-lélekkel a Magyar Párt híveivé váltak volna. A sok belső harc, a nagy anyagi veszteségek, melyek még magyar emberek (Budai jegyző) részéről is érték, szinte érthetővé teszi magatartásukat, melyben a keserűség és a fásult közöny van túlsúlyban.

De az ebből való felszabadulás könnyen elérhető a székieknél, amiről a látogatás után győződhetünk meg. A széki ünnepség előadói főleg a felekezeti iskola pártfogására hívták fel a népet. Meg is volt az eredmény: ez iskolai évben, amint utólag megizenték az örvendező széki vezető emberek – a tavalyi létszámnak kétszerese jelentkezett felvételre, ami nyilvánvaló, hogy az elhangzott buzdító beszédeknek a következménye. Egyetlen látogatásnak ilyen szép eredménye volt. Ebből minden derűlátás nélkül következtetni lehet arra, hogy a Magyar Párt hathatós támogatása mellett a községnek nemcsak a jogi természetű, hanem a magyar közösséggel szemben fennálló problémái is egyszer s mindenkorra rendeződnek. A széki a „legehezebb” gyülekezetek egyike – mondotta egy ismerője a falunak, ki a szomszéd község papja –, s csodálkozom, hogy ezen az ünnepségen annyira felmelegedett. De nem tudom, hogy mi következik – mondotta a széki református lelkész –, ha a Magyar Párt nem segít rajtunk.

Nekem az volt a benyomásom, hogy a széki ember keserű s magabazárkózott a sok csalódás miatt. De ha egyszer felszabadul a sok anyagi károsodás és a nagy bizonytalanság alól, mely gazdaságát körülveszi, igaz nagy magyar érzés szabadul fel benne, s magyarsága belülről fog jönni, nem csupán hálaérzésnek lesz az ideig-óráig tartó következménye.

Befejezésképpen meg kívánom jegyezni, hogy e beszámolómlóm célkitűzése: Szék község jogi sérelmeinek és bajainak megismerése nem valósulhatott meg teljesen, mert adataimat csupán a panasztevőktől szereztem, kiknek előadása a szakismereteket teljesen nélkülözte, s a populáris meghatározások sokszor a legnagyobb fogalomzavarról tanúskodtak.

A következő teendő tehát az volna, hogy a felvezetett kérdések alaposabb jogi áttanulmányozása végett sor kerüljön a másik fél meghallgatására is, azaz arra, hogy a Magyar Párt megismerje a szamosújvári és dési bíróságok és más hatóságok irattárában található adatokat is. Csak ezen az úton nyerhető valamennyi kérdésben világos, teljes kép az elkövetett hibákról és a tévedések nagyságáról, valamint azoknak orvoslási módjairól és eszközeiről.

Ez irattári tanulmányozás előtt – bármennyire is csábít az előadottak alapján – máris levonni a következtetéseket és máris indítványokkal előállni, konkrét javaslatokat tenni, nem volna lelkiismeretes dolog.

Azonban a székiek ügyének a további tanulmányozása megérdemelné a fáradságot, mert, a nép számára is, tanulságokat szolgáltatna az összefogás módjairól és előnyeiről.

S ezen túlmenően, ha sor kerülne a rendszeres munkára, a kérdés feldolgozására és jogi orvoslására, a széki példa iskolapélda lenne minden magyar közösség előtt, az eredményeket és a határozatokat, ítéleteket közismertté téve világosság gyúlna azokban a magyar községekben is, melyekben talán még több a baj, mint Széken, csak mi nem tudjuk, ők pedig nem mernek panaszt tenni, vádat emelni.

Ismétlem, amit a széki református pap mondott: „Nem tudom, hogy mi következik, ha a Magyar Párt nem segít rajtunk...”